

משחק בקוביות

בית פארנסוורת' הוא קוביית הזכוכית האולטימטיבית: מינימליסטית, לבנה וטהורה. האם אפשר לגור בו? תלוי את מי שואלים / דניאלה אוהד, שיקגו

כשהרופאה ד"ר אדית פארנסוורת' פנתה לאדריכל מיס ואן דר רוה, כדי שיתכנן בעבורה בקתת כפר זעירה, יתכן שקיוותה שהיא עשויה להיות שותפה ליצירת מופת ארכיטקטונית, אך היא בוודאי שלא שיערה שמדי עונה יציף את הבית נהר הפוקס הסמוך, ושבניית בקתת הזכוכית תסתיים באולמות בית המשפט. היא גם לא יכלה לחלום שיום יבוא ושמה, פארנסוורת', יהפוך לשם דבר של אדריכלות מופת ולמקום עלייה לרגל של תיירים מכל העולם. פגישתם המקרית של השניים בארוחת ערב בשיקגו בשנת 1945 הביאה לבנייתו של הבית שיש הטוענים כי הוא החשוב בבתי המאה ה-20.

את בית פארנסוורת' בנה ואן דר רוה כיצירת אמנות. המינימליזם המושלם במבנה ובחלל הגיע בצורה של קוביית פלדה לבנה, המורכבת משלושה אלמנטים אופקיים: מרפסת, רצפה וגג, המחברים בפלטות ענקיות מזכוכית. זו עבודה עשויה בקפידה שבה צרכי היומיום של הדרים בבית

??????????

כשאנו מצויים בתוך מבנה סגור, נעלמת כליל. ואן דר רוה לקח את האדריכלות למקום שתלטיני ובלתי מתפשר. הוא לא הותיר מקום לביטוי אישי של אילו הדריס בו, לא איפשר פרטיות או ביתיות, וגם לא מקום לחיי היומיום כפי שרובנו מכירים. זהו בית מסוג אחר, בית שהוא יצירת אמנות מפוארת. ואן דר רוה הוא לא לה־קורבוזייה, ובעבורו מבנה הוא לא מכונת מגורים. בין אם תכנן גורד שחקים (דוגמת בנין סיגראם בניו יורק 1958), שיכון עובדים (בוויסנהוף שבפאטי העיר שטוטגארט בגרמניה 1927), או מבנה תערוכה (הביתן הגרמני ביריד הבינלאומי בברצלונה 1929), בנייניו הם יצירות המבטאות את הנשגב שבמשנתו. האם ניתן לחיות בתוך יצירת אמנות? אינני בטוחה. אדית פארנסורת' השאפתנית חלמה בילדותה להיות כנרית מקצוענית, אך כשהכירה

נוסת עלינו תחושות של שמחה, עצב, דאגה, שנה או אהבה, שכן אדריכלות משובחת היא ביטוי פסיכולוגי, פוליטי ותרבותי, ויש בה מימד רוחני שהוא הרבה יותר רחב, עמוק וגבוה מהמבנה הפיזי. לכל הספקנים אני מציעה לבקר בבית פארנסורת', שכן שם תבוא ההכרה בגדולתה של האדריכלות. כמו כיסא ברצלונה, שעיצב ואן דר רוה עם המאהבת שלו לילי רייך שני עשורים מוקדם יותר, גם בית פארנסורת' הוא ביטוי לאיכות, למינימליזם ולמותרות. אדריכלות מודרניסטית משובחת שמה דגש על החלל ויוצרת תנועה בחלל, תנועה כלפי חוץ ולא רק כלפי פנים. פנים החלל, הטבע והאדריכלות, מתמזגים במבנה הלבן המרחף מעל פני הקרקע על גבי עמודי פלדה וצופה על גדות נהר הפוקס. הגבול שבין הפנים והחוץ מטושטש ועל כן התחושה הטבעית, שיש לכל אחד מאיתנו

מכופפים לטובת היופי המושלם של האדריכלות המודרניסטית. במשך עשורים עמד הבית במרכז התיאוריה האדריכלית ונכתבו עליו אינספור עמודים, אך מאז נסתיימה בנייתו בשנת 1951 היה תמיד בידים פרטיות. לפני כשנתיים נפתח בית פארנסורת' לקהל הרחב לראשונה. כשהועמד למכירה, חברו פעילים בתחום שימור אדריכלות שיקגו וגייסו את הסכום הנדרש כדי לרכוש את הבית האגדי, שמיד נתרם לקרן לאדריכלות שיקגו. כך הצטרפה קוביית הזכוכית לרשימה ארוכה ומכובדת של מבני מופת המטופלים על ידי הקרן, ובהם ביתו הפרטי של האדריכל פרנק לויד רייט.

שתלטיני ובלתי מתפשר

אדריכלות היא אחד הביטויים הנשגבים של האמנויות. כמו שירה ומוסיקה, היא גורמת לנו לחוש, לחשוב, לכאוב, להרהר. היא

כמו כיסא ברצלונה, שעיצב ואן דר רוה עם המאהבת שלו לילי רייך שני עשורים מוקדם יותר, גם בית פארנסורת' הוא ביטוי לאיכות, למינימליזם ולמותרות. אדריכלות מודרניסטית משובחת שמה דגש על החלל ויוצרת תנועה בחלל, תנועה כלפי חוץ ולא רק כלפי פנים

ואן דר רוה תכנן את קוביית הזכוכית האולטימטיבית: מינימליסטית, לבנה וטהורה, ומיקם אותה במרחק של 30 מטרים מגדות נהר הפוקס, מקום של מפלט ובידוד לסופי השבוע ולחודשי הקיץ

לשערורייה של ממש היתה קצרה. הימים חלפו והתקציבים תפחו, וואן דר רוה בשלו, לא מתפשר ולא מצמצם. לא ייעשה דבר שהוא מתחת לרמת ביצוע וגימור מדויקים, מוקפדים ומושלמים. התקציב המקורי שביקש, \$40,000, היה בערך פי עשרה מבנייה של בית רגיל, אך התקציב הלך ותפח. כשהכפיל עצמו וסיום המבנה לא נראה באופק, החלו החיכוכים. כשהנהר הציף את קוביית הזכוכית שהוגבהה כשני מטרים מעל פני האדמה, פארנסוורת' תבעה אותו על רשלנות. ואן דר רוה לא נשאר חייב ותבע הוצאות. הוא זכה במשפט שעשה הדים, אך שניהם יצאו מותשים מן המאבק. הוא מעולם לא ביקר בבית, והיא - במחווה של נקמה - ריהטה את הבית בענתיקות, שטיחים ווילונות, כל מה שעמד על גבול חלום הבלהות של האדריכל. מאז ועד היום עדיין מציף הנהר את הבית בכל עונה, אך זה לא מנע ממנו להפוך לאגדה. השערורייה הדרמטית יותר התרחשה הרחק משיקגו, וממנה התעלמו משך שנים כותבי תולדות האדריכלות המודרנית. בזמן שפארנסוורת' עסקה בגיוס כספים לבנייה ובקבלת רישיונות, העמיד ואן דר רוה את מודל הבית בתערוכה רטרופקטיבית שערך בעבורו אוצר המחלקה לאדריכלות

אדמה שאותה רכשה לא מכבר, הוא ענה לה "אני אתכנן לך את הבית". פארנסוורת' ההמומה עדיין לא ידעה כי היא נכנסת להרפתקה שתשנה את חייה לעד. באותה תקופה לימד ואן דר רוה במכון הטכנולוגי של שיקגו. לאחר עליית הנאצים לשלטון הוא היגר לארצות הברית, שם הובטחה לו משרת הוראה. על אף שבנה מספר מבנים בקמפוס בשיקגו, תהילתו דעכה. כשפגש את אדית פארנסוורת' חלפו כמעט שני עשורים מאז סיים לבנות את הבית הפרטי האחרון שתכנן בגרמניה. הוא התאוה לבנות שוב, ולקח את הצעתה של הרופאה הצעירה בשיא הרצינות. הוא תכנן את קוביית הזכוכית האולטימטיבית: מינימליסטית, לבנה וטהורה, ומיקם אותה במרחק של 30 מטרים מגדות נהר הפוקס, מקום של מפלט ובידוד לסופי השבוע ולחודשי הקיץ. האקלים הקשה, החורפים הארוכים והקיצים הלוהטים והמיקום הבעייתי, לא עמדו כמכשול בפני מי שהגה את הסגנון הבינלאומי, שמתאים לכל מקום בעולם בלי קשר למקום ולעברו.

מחווה של נקמה

פארנסוורת', שבתחילת הדרך היתה נלהבת ומרוגשת, איבדה את הסבלנות במהרה והדרך

כשישרונה לא יוביל אותה לבמות העולם, החלה בלימודי רפואה והפכה את האמנות לתחביב. היא התעניינה ב"באוהאוס החדש", בית ספר גבוה לעיצוב שנוסד בשיקגו בשנת 1937 על ידי לזלו מוהולי-נאגי, המורה הנערץ ומנהל סדנת העיצוב של הבאוהאוס הגרמני שהיגר לארצות הברית עם סגירת שערי בית הספר המפורסם על ידי הנאצים. בין כתליו פגשה באדריכל המפורסם.

ואן דר רוה שתק, היא סיפרה שנים מאוחר יותר, והיא חשבה שאינו דובר אנגלית. לבסוף, כשאזרה אומץ ושאלה אותו אם מישהו מהמשרד שלו יהיה מוכן לתכנן בעבורה בית נופש על פיסת

??????????

ג'ונסון כל כך אהב את מודל קוביית הזכוכית, עד שהחליט להעתיק את הרעיון. הוא בנה לעצמו בית זכוכית משלו בעיירה ניו־כנען שבמדינת קונטיקט. ואן דר רוה נותר המום וכעוס

במחזיאון לאמנות מודרנית בניו יורק, ומי שנחשב למעריצו, לתלמידו ולחברו, האדריכל פיליפ ג'ונסון. את התערוכה הגה ג'ונסון כדי לסייע בידיו של ואן דר רוה להעלות את קרנו בעיני הקהל האמריקאי וכזרז לקבלת פרויקטים חדשים.

ג'ונסון כל כך אהב את מודל קוביית הזכוכית, עד שהחליט להעתיק את הרעיון. הוא בנה לעצמו בית זכוכית משלו בעיירה ניו־כנען שבמדינת קונטיקט. ואן דר רוה נותר המום וכעוס; הוא נבגד על ידי האיש שלקח אותו תחת חסותו ושסייע לו לקבל את המשרה האוניברסיטאית בארצות הברית. אך הגניבה נעשתה והבכורה נלקחה ממנו. שתי קוביות

הזכוכית שממבט ראשון נראות דומות, הן למעשה שונות בתכלית השינוי. ואן דר רוה בנה מבנה מרחף מקורות פלדה לבנות, ואילו ג'ונסון בנה קוביית זכוכית צמודה לקרקע, עשויה מקורות פלדה שחורות. שני הבתים הם חוויה ארכיטקטונית מרגשת, אך את בית פארנסוורת' אהבתי יותר. עם מותה של פארנסוורת' בשנת 1977, רכש את הבית פיטר פלובו, אציל אנגלי וחובב אדריכלות מודרנית. הוא שכר את שירותיו של דירק לואהאן, נכדו האדריכל של ואן דר רוה, כדי שיביא את הבית למצבו המקורי, או יותר נכון, כדי שיתן לו את הצורה שתוכננה לו ושכפי הנראה היתה התוצאה לולא המשפט. לואהאן לא רק שיפץ את

המבנה אלא גם ריהט אותו כראוי, בסגנון שואן דר רוה הטמיע בביתו הגרמני בברצלונה, עם רהיטים מקוריים ופריטים שהוא עצמו עיצב ברוח סבו, כמו שולחן אוכל, מיטה ושולחן כתיבה.

פלובו היה מגיע מידי קיץ עם משפחתו כדי ליהנות מן האדריכלות המופלאה, אך לגור בבית לא יכול היה. הוא שכר בית בקירבת מקום ובכל בוקר היו מגיעים בני המשפחה לבית הזכוכית לבלות בו את שארית היום. כי הרי, כבר הזכרתי, בבית פארנסוורת' אי אפשר ממש לגור. לפרטים נוספים:

www.farnsworthhouse.org

daniella.ohad.nyc@gmail.com